

Anna Warda

Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny (4–11 VI 1939 r.) – pierwsza impreza turystyczna w Lublinie : organizacja, przebieg, efekty

---

Rocznik Lubelski 43, 153-175

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

ANNA WARDA

Lublin

Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny (4–11 VI 1939 r.) – pierwsza impreza turystyczna w Lublinie. Organizacja, przebieg, efekty

.....

W artykule przedstawiono historię pierwszej w regionie imprezy turystycznej Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny, która odbyła się 4–11 czerwca 1939 r. Celem wydarzenia było wypromowanie Lublina i okolic jako regionów o dużych walorach turystycznych. W tekście zostały poddane analizie prace wybranych komitetów i sekcji organizacyjnych, pierwotne plany dotyczące kształtu imprezy oraz jej ostateczny scenariusz. W trakcie wydarzenia odbyły się liczne wydarzenia kulturalne – Festiwal Pieśni Polskiej, Tydzień Wychowania Fizycznego, wieczory poetyckie, kilkukrotne wystawienie spektaklu *Wesele lubelskie*. Obchody uświetnił swoją obecnością marszałek Edward Śmigły-Rydz, który wziął udział w otwarciu Domu Pracy Kulturalnej. Impreza obejmowała nie tylko Lublin, ale również Puławę, Nałęczów i Zamość. Praca opiera się przede wszystkim na źródłach archiwalnych pozostawionych przez poszczególne komisje zajmujące się organizacją imprezy. Uzupełnienie stanowiły wydawnictwa okolicznościowe – oficjalny program Dni, broszura informacyjna Lublina, a także artykuły prasowe.

Słowa kluczowe: Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny, turystyka w Lublinie, imprezy turystyczne, wydarzenia kulturalne, dwudziestolecie międzywojenne

.....

Druga połowa lat trzydziestych XX w. to okres dynamicznego rozwoju turystyki w Lublinie. Położono wówczas podwaliny pod zorganizowany ruch turystyczny: szkolono przewodników, udostępniano do masowego zwiedzania najważniejsze zabytki i zakłady¹, pracowano nad bazą noclegową. Działania te wspomagano odpowiednią promocją. W 1935 r. zorganizowano konkurs na plakat turystyczno-propagandowy², który wydano rok później, a razem z nim ukazała się broszura informacyjna o Lublinie,

---

1 Były to: elewatory zbożowe, Rzeźnia Miejska oraz Elektrownia Miejska. Zob. *Lublin. Informator. Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny 4–11 czerwiec 1939*, Warszawa 1939.

2 Archiwum Państwowe w Lublinie [dalej: APL], Akta miasta Lublina [dalej: AmL], Referat Oświaty i Kultury [dalej: Ref. OświK], sygn. 4046, Zarząd Miejski w Lublinie ogłasza konkurs na plakat propagandowy z dn. 15 III 1935 r., [b. p.].

której nie miały nakład w liczbie 20 tys. egzemplarzy³ rozszedł się w ciągu 2 lat, co spowodowało potrzebę dodruku⁴. Biorąc pod uwagę te okoliczności, postanowiono urządzić wielką imprezę promującą stolicę województwa – zaplanowane na wiosnę 1939 r. Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny [dalej: DLZiL], które stały się przedmiotem opisu w niniejszym tekście.

Dokumentacja, jaka pozostała po organizacji wydarzenia, jest niezwykle obszerna, co utrudnia wyczerpanie w jednym artykule wszystkich wątków. W opracowaniu zostały zatem poruszone kwestie najważniejsze – działania Głównego Komitetu Wykonawczego, Sekcji Propagandowej (z podsekcjami: Dekoracyjną i Wydawniczą) oraz Sekcji Imprezowo-Widowskowej.

Początki prac organizacyjnych

Pierwsze posiedzenie w sprawie organizacji tytułowego wydarzenia miało miejsce 25 października 1937 r., gdy imprezę ujmowano jeszcze jako *Dni Lublina* i dyskutowano o ewentualnym jej rozszerzeniu na *Dni Lubelszczyzny*⁵. 21 marca 1938 r., podczas kolejnego zebrania delegacji z Zamościa zgłosili jednak zastrzeżenie odnośnie różnic regionalnych, jakie występowały między Zamojszczyzną a Lubelszczyzną. W związku z tym wnioskowali o zmianę nazwy wydarzenia na *Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny*⁶. Argumenty zamościan przekonały dyskutantów, gdyż zdecydowano o rozszerzeniu imprezy na Zamość, Puławę, Kazimierz nad Wisłą i Nałęczów⁷. Początkowo obchody planowano na 27 maja–6 czerwca 1939 r.⁸, ostatecznie jednak termin skrócono i przesunięto, ustalając go na 4–11 czerwca 1939 r. Podział i terminarz prac wyznaczono okólnikiem *Sposób wykonania* wydanym przez Główny Komitet Wykonawczy [dalej: GKW]⁹.

Struktura zespołu organizacyjnego DLZiL wyglądała następująco: w Lublinie znajdował się wspomniany Główny Komitet Wykonawczy, a w pozostałych miastach funkcjonowały komitety lokalne. Praca w ramach GKW została podzielona pomiędzy sekcje: Propagandową, Imprezowo-Widowskową, Komunikacyjną, Aprowizacyjno-Kwaterunkową i Finansową, te zaś dzieliły się na podsekcje¹⁰. Komitety lokalne miały mieć tożsamą strukturę z Komitetem w Lublinie. Plan współpracy pomiędzy oddziałami re-

---

3 *Lublin*, oprac. S. Wojciechowski, Warszawa 1939; APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 4039, Pismo Zarządu Miejskiego do Ligi Popierania Turystyki z dn. 27 VI 1936 r., k. 408.

4 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 4043, Pismo Ministerstwa Komunikacji do Zarządu Miejskiego w Lublinie, 18 III 1938 r., [b. p.].

5 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3946, Protokół z posiedzenia Komitetu „Dni Lublina” odbytego w dniu 25 X 1937 r., k. 18.

6 *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Komitetu „Dni Lublina i Lubelszczyzny” z dnia 21 III 1938 r., k. 38. Ostatecznie nazwa ta została przyjęta na posiedzeniu 20 I 1939 r. Zob. *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Komitetu Wykonawczego „Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny” z dn. 20 I 1939 r., k. 49.

7 *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Komitetu „Dni Lublina” odbytego w dniu 25 X 1937 r., k. 18.

8 *Ibidem*, k. 3.

9 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3958, Okólnik „Sposób wykonania”, k. 5.

10 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3946, Protokół z posiedzenia Komitetu Wykonawczego „Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny” z dn. 14 IV 1939 r., k. 69.

gionalnymi a główną jednostką został ujęty następująco: „Komitety lokalne na plenarnym posiedzeniu przyjmą programy sekcji i opracują program ogólny danej miejscowości, przesyłając jak najdokładniejsze sprawozdania do Głównego Komitetu Wykonawczego. Główny Komitet Wykonawczy rozdzieli zagadnienia wg swoich sekcji celem uzgodnienia i opracowania programu imprezy”¹¹.

Należy więc postawić pytanie: czym zajmowały się poszczególne sekcje? Sekcja Imprezowo-Widowiskowa miała opracować program obejmujący wydarzenia organizowane zarówno przez Główny Komitet Wykonawczy, jak i zgłoszone przez inne podmioty towarzyszące¹². Sekcja Komunikacyjna miała za zadanie przygotować schemat połączeń kolejowych oraz autobusowych pomiędzy miejscowościami biorącymi udział w obchodach oraz opracować szczegółowe rozkłady jazdy poszczególnych środków transportu. Natężenie ruchu i wielkość taboru miały być uzależnione od programu imprezy, aby umożliwić dogodny dojazd na wszystkie główne wydarzenia. W zapisach dotyczących funkcjonowania tej sekcji czytamy, że do jej „programu działania [...] należeć będzie uzgodnienie przyjazdów i odjazdów pociągów popularnych, organizowanych przez Lig[ę] Pop[ierania] Tur[ystyki]. [...] – Ustalenie rozkładu autobusów zamiejskich i miejskich. Zebranie dokładnej ewidencji wszystkich możliwych środków lokomocji: statki, pociągi, autobusy, taksówki, dorożki, furmanki. – Opracowanie taks przejazdowych. – Opracowanie kart uczestnictwa i ulg biletowych”¹³.

Zadaniem Sekcji Apropowizacyjno-Kwaterunkowej było natomiast stworzenie ewidencji hoteli, zajazdów, schronisk, domów noclegowych i określenie taksy uwzględniającej specjalną niżkę okolicznościową. Podobny rejestr miał zostać opracowany dla miejsc noclegowych w domach prywatnych. Obok spraw zakwaterowania członkowie tej sekcji mieli zajmować się kwestiami wyżywienia. W tym celu planowano powstanie ewidencji punktów gastronomicznych – restauracji, cukierni czy herbaciarni. Planowano także zorganizowanie „doraźnych bufetów” w okolicach dworca i stacji autobusowych¹⁴.

Sekcja Finansowa, początkowo zwana *Sekcją Finansowo-Organizacyjną*, miała opracowywać kosztorysy pozostałych sekcji i na podstawie tych dokumentów stworzyć całościowy budżet imprezy. Jej zadaniem było również zapewnienie środków finansowych. Zakładano, że pieniądze będą pochodzić z różnych źródeł, m.in. od władz samorządowych i centralnych, ustalonego procentu od przychodu z biletów wstępu na poszczególne imprezy oraz ze sprzedaży kart uczestnictwa i odznaki „Dni Lublina i Lubelszczyzny”¹⁵.

---

11 *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Komitetu „Dni Lublina i Lubelszczyzny” z dnia 18 I 1938 r., k. 15.

12 *Ibidem*, Sekcja imprezowo-widowiskowa, k. 6.

13 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3958, Sekcja komunikacyjna, k. 2.

14 *Ibidem*, Sekcja Apropowizacyjno-Kwaterunkowa, k. 9. W omawianym dokumencie pisano o *stacjach autobusowych*. W rzeczywistości był jeden taki obiekt w Lublinie – dworzec autobusów pozamiejskich na placu między ul. Nową i Świętoduską, za Magistratem. Zob. APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3920, Autobusy pozamiejskie, k. 39.

15 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3946, Sekcja finansowo-organizacyjna, k. 11. Nie odnalazłam informacji, jakoby taką odznakę stworzono.

W protokole z posiedzenia GKW z 14 kwietnia 1939 r. znajdujemy informację, iż we wszystkich komitetach, sekcjach i podsekcjach pracowało łącznie ponad 150 osób¹⁶. Liczba ta jest szacunkowa, bowiem trudno stworzyć imienną listę wszystkich zaangażowanych w organizację imprezy. Członkowie poszczególnych komitetów czy sekcji często bowiem rezygnowali z uczestnictwa w przygotowaniach, inni nie przychodzili na zebrania (o czym świadczy brak podpisów na listach obecności), ale nie wiadomo, czy absencja oznaczała brak współpracy przy organizacji DLZiL. W aktach archiwalnych, które przeanalizowałam, nie odnalazłam także żadnych umów zawieranych z członkami komitetów, stąd prawdopodobne wydaje się, że była to działalność o charakterze społecznym.

Dodajmy, że zamiarem Zarządu Miejskiego Lublina mogło być uczynienie z DLZiL imprezy cyklicznej, co możemy wywnioskować z pisma z podziękowaniami za udział w organizacji imprezy. Czytamy tam m.in.: „Jednocześnie Komitet wyraża głęboką nadzieję, iż W[ielmożny] Pan zechce nawiązać z nami kontakt przy urządzaniu »Dni« w latach przyszłych”¹⁷.

Główny Komitet Wykonawczy

Pierwsze zebranie całego Komitetu Wykonawczego Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny odbyło się 18 stycznia 1938 r. W jego skład weszli przedstawiciele Lublina, Zamościa, Kazimierza nad Wisłą, zakładów zdrojowych w Nałęczowie i Puławach¹⁸. Znamienne przy tym, że już wcześniej odbyło się posiedzenie lubelskich członków Komitetu, które dotyczyło spraw lokalnych. Podczas wzmiankowanego zgromadzenia postanowiono dołączyć do Komitetu Wykonawczego również przedstawicieli Chełma, włączając tym samym miasto w program obchodów DLZiL ze względu na posiadanie przezeń „nieprzeciętnych walorów turystycznych”¹⁹.

Dwa dni później, podczas kolejnego zebrania ustalono podział imprezy w poszczególnych dniach pomiędzy konkretne miasta. Wtedy też przedstawiciele Puław, Kazimierza i Nałęczowa ogłosili, iż nie będą w stanie zorganizować we własnym zakresie atrakcji, dlatego chcieli uczestniczyć w DLZiL jedynie jako „punkty krajoznawcze na trasie Lublin–Puławy–Kazimierz–Nałęczów”²⁰. W związku z tym zaplanowano, iż każdego dnia z Lublina będą odjeżdżały wycieczki do wymienionych miejscowości. Gotowość do organizacji atrakcji wyrazili jedynie przedstawiciele Lublina i Zamościa²¹. Ponadto na posiedzeniu tym ważyły się losy całej imprezy, albowiem Józef Edward Dutkie-

---

16 *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Komitetu Wykonawczego „Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny” dnia 14 IV 1939 r., k. 70.

17 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3947, Projekt pisma z podziękowaniami za udział w DLZiL, k. 12.

18 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3946, Protokół z posiedzenia Komitetu „Dni Lublina i Lubelszczyzny” z dnia 18 I 1938 r., k. 14.

19 Nie jest znana data wspomnianego pierwszego posiedzenia lubelskich członków Komitetu, nie zachował się również protokół z tego zebrania. Zob. *Ibidem*, k. 15.

20 *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Komitetu Wykonawczego „Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny” odbytego w dniu 20 I 1939 r., k. 49.

21 *Ibidem*, k. 50.

wicz wnioskuje o przeniesienie jej na rok 1940, co spotkało się z poparciem Leonarda Korogowda i Sylwestra Klebanowskiego. Swoje wnioski motywowali trwającymi wciąż pracami konserwatorskimi na Starym Mieście w Lublinie, zbyt małą ilością czasu na zorganizowanie wystawy *Stary Lublin* mającej towarzyszyć DLZiL²², a także nieumieszczeniem planowanego wydarzenia w kalendarzyku imprez turystycznych wydawanym przez Ligę Popierania Turystyki [dalej: LPT]²³. Ostatecznie jednak nie wzięto tych racji pod uwagę, a termin obchodów ustalono definitywnie na 4–11 czerwca 1939 r.

Kluczowe dla organizacji DLZiL było posiedzenie Głównego Komitetu Wykonawczego 14 kwietnia 1939 r., kiedy ustalono dokładny program wydarzenia. Posiedzenie rozpoczęło się od dyskusji na temat możliwości odwołania imprezy ze względu na „wypadki rozgrywające się na terenie całego świata i sytuacji przez te wytworzonej”. Wniosek ten zgłosił prezydent Lublina Bolesław Liszkowski, ale pozostali członkowie Komitetu, którzy zabrali głos w tej sprawie, stwierdzili jednomyślnie, iż nie było takiej potrzeby, zastrzegając jednak możliwość zmiany stanowiska, gdyby sytuacja międzynarodowa stała się „poważna”²⁴. W dalszej kolejności omówiono kwestię ulg i zniżek dla uczestników DLZiL. Ministerstwo Komunikacji zaoferowało 50% zniżki na przejazdy kolejowe. Władze Lublina natomiast zaproponowały ulgi w autobusach miejskich, jedno bezpłatne wejście na imprezę sportową lub artystyczną, 50% rabatu na bilety wstępu na pozostałe wydarzenia, nieodpłatną informację turystyczną w Lublinie i Zamościu, darmowe oprowadzanie przez przewodnika w Nałęczowie, Kazimierzu i Puławach oraz zniżki w wybranych restauracjach²⁵. Wymienione upusty miały przysługiwać posiadaczom kart uczestnictwa wydanych przez LPT. W zależności od miejsca, z którego przybywać mieli turyści mogli wykupić dwa rodzaje kart – po 2,50 zł oraz 1,50 zł, jednak przyczyny różnicowania cen nie zostały dookreślone w protokole z omawianego zebrania. Wiadomo natomiast, że ze sprzedaży każdej karty Liga miała przeznaczyć 50 gr na rzecz Głównego Komitetu Wykonawczego DLZiL²⁶. Podczas opisywanego posiedzenia sprawozdania z prowadzonych prac złożyły wszystkie sekcje. Analiza tych dokumentów pozwala stwierdzić, iż Sekcja Kwaterunkowa była wówczas w trakcie spisywania dostępnych noclegów, Sekcja Komunikacyjna miała gotowe plany przewozu turystów między poszczególnymi miejscowościami, Sekcja Propagandowa oczekiwała na ustalenie dokładnego terminu imprezy, aby rozpocząć publikację materiałów reklamowych w prasie, a Podsekcja Dekoracyjna będąca częścią Sekcji Propagan-

---

22 Nie znalazłam potwierdzenia, że taka wystawa ostatecznie się odbyła.

23 *Ibidem*, k. 51.

24 *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Komitetu Wykonawczego „Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny” z dnia 14 IV 1939 r., k. 68.

25 Treść omawianego protokołu sugeruje, że koszty informacji turystycznej i przewodników ponosić miały komitety organizacyjne poszczególnych miast, zniżki w restauracjach zależały zaś od dobrowolnych deklaracji właścicieli tych lokali. Zob. *Ibidem*, k. 70.

26 *Ibidem*. Ostatecznie koszt kart uczestnictwa ustalono na kwoty 2 i 3 zł. Zob. APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3947, Pismo Ligi Popierania Turystyki do Zarządu Miejskiego w Lublinie z dn. 23 VIII 1939 r., k. 1.

dowej „rozpoczęła swoje prace”²⁷. Kolejną kwestią poruszoną podczas omawianego zebrania była sprawa afisza propagandowego. Prof. Janusz Świeży zawniósł, aby jego wykonanie powierzyć Witoldowi Chomiczowi²⁸, co zaaprobował przewodniczący Komitetu – prezydent Liszkowski²⁹.

Zaplecze aprowizacyjno-kwaterunkowe

W kwietniu 1939 r. Sekcja Apropowizacyjno-Kwaterunkowa rozesała ankietę do właścicieli punktów gastronomicznych, w której pytano o liczbę osób mogących zostać jednocześnie obsłużonych w danym lokalu, godziny wydawania obiadów, ceny posiłków oraz ewentualną zniżkę, jaką właściciele byliby skłonni udzielić uczestnikom DLZiL³⁰. Lista miejsc, do których została rozesała ankieta, obejmowała niemal 90 lokali³¹. Z informacji podanych przez ankietowych³² wyłonił się orientacyjny cennik wyżywienia w Lublinie. I tak opłata za obiad dwudaniowy wynosiła 70–90 gr, a za trzydaniowy od 80 gr do 1,5 zł. W poszczególnych punktach jednocześnie można było obsłużyć od 20 do 60 osób, a w porze obiadowej wydać od 40 do nawet 300 posiłków. Zniżki, jakie deklarowano przyznać uczestnikom DLZiL, wahały się w przedziale 5–10%³³.

Podobną ankietę Sekcja skierowała do właścicieli obiektów noclegowych³⁴. Pytano w niej o ilość pokoi jedno- i dwuosobowych oraz łazienek, o maksymalną liczbę osób możliwą do zakwaterowania oraz obowiązujące ceny³⁵. Zapytania o chęć przyjęcia uczestników DLZiL rozesało również do lokali, w których we wcześniejszych latach nocowali goście przybyli na Ogólnopolską Wystawę Koni³⁶. Ponadto 1 czerwca 1939 r. w „Głosie Lubelskim” ukazał się artykuł pt. *Kwatery dla turystów* zachęcający mieszkańców Lublina do oferowania noclegów w swoich domach. Pisano, że „wykorzystane pokoje będą płatne w granicach [od] 2 do 5 zł za osobę [za pokój jednoosobowy – A. W.]. Pokoje dla kilku osób płatne będą po 50 gr od osoby”³⁷. Ta akcja promocyjna okazała się skuteczna, bowiem mieszkańcy zaoferowali w swych domach noclegi dla

27 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3946, Protokół z posiedzenia Komitetu Wykonawczego „Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny”, dnia 14 IV 1939 r., k. 72.

28 Witold Chomicz (1910–1984) – malarz i grafik zajmujący się głównie sztuką użytkową. Na posiedzeniu Podsekcji Wydawniczej zaproponowano, aby wykorzystać jego projekt z konkursu na plakat propagandowy turystyki z 1935 r. lub poprosić o stworzenie nowego na potrzeby DLZiL. Zob. APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3951, Protokół z posiedzenia podsekcji wydawniczej „Dni Lublina i Lubelszczyzny” z dn. 13 VI 1938 r., k. 8.

29 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3946, Protokół z posiedzenia Komitetu Wykonawczego „Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny”, dnia 14 IV 1939 r., k. 72.

30 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3959, Pismo z ankietą dot. gastronomii z IV 1939 r., k. 35.

31 *Ibidem*, Spis restauracji i jadalni, k. 36–39.

32 Nie wszystkie lokale chciały brać udział w DLZiL. Motywowały to m.in. małą ilością stolików oraz brakiem dań obiadowych w menu.

33 *Ibidem*, Wyniki ankiet w restauracjach, k. 16.

34 *Ibidem*, Ankiet hotelowa z dn. 26 IV 1939 r., k. 77.

35 *Ibidem*.

36 *Ibidem*, Zapytanie o kwatery prywatne z maja 1939 r., k. 79. Zapytanie takie rozesało do 220 osób. Zob. *Ibidem*, Matryca zapytania o kwatery prywatne z maja 1939 r., k. 80.

37 *Kwatery dla turystów*, „Głos Lubelski” [dalej: GL], 1 VI 1939, nr 147, s. 5.

379 osób³⁸. Poza tym uczestnicy imprezy mogli znaleźć kwaterek w następujących punktach: Hotel Angielski (20 pokoi), Hotel Europejski (70 miejsc w 44 pokojach), Bursa „Andrzejów” (20 miejsc), internat Towarzystwa Oświaty Zawodowej (100 miejsc), Publiczne Szkoły Powszechne (na salach gimnastycznych)³⁹ itd.

Sekcja Propagandowa

Członkowie tej sekcji koncentrowali się na rozreklamowaniu imprezy i mieli w założeniu bardzo szerokie spektrum działania: przygotowywanie cykli artykułów oraz komunikatów prasowych i radiowych, opracowanie afisza i broszur informacyjnych, kontaktowanie się z prasą, ale też zaprojektowanie okolicznościowych znaczków i stempli pocztowych. Ponadto mieli zapewnić dodruk plakatów i broszur propagandowych z 1936 r., rozkolportować je, nadzorować inne wydawnictwa związane z DLZiL, wreszcie wydać pamiątkowe karty i znaczki metalowe⁴⁰. Do zadań tych wyodrębniono Podsekcję Wydawniczą. Osobnym zadaniem miało być stworzenie projektu dekoracji miejskich, dlatego utworzono Podsekcję Dekoracyjną⁴¹.

Prawdopodobnie pierwsze zebranie Podsekcji Wydawniczej odbyło się 13 czerwca 1938 r. w składzie: Zygmunt Dobkiewicz, Jan Magierski, Janusz Świeży, Stefan Wojciechowski i Wiktor Ziółkowski. Podczas spotkania zaproponowano, aby druki podzielić na dwie grupy – (1) propagandowe, czyli broszury, znaczki pocztowe, afisze i programy, oraz (2) komercyjne, tj. publikacje z zakresu sztuki i architektury, a także pocztówki i przewodniki, nastawione na uzyskanie dochodu⁴². Z kolei podczas zgromadzenia Podsekcji 24 marca 1939 r.⁴³ dyskutowano na temat przewodników po Lublinie. Rozważano m.in., czy należy wydać nową publikację tego typu. Wydział Oświaty i Kultury [dalej: OświK] Zarządu Miasta posiadał jednak na stanie 1300 egzemplarzy przewodnika *Lublin* wydanego przez Polskie Towarzystwo Krajoznawcze w 1931 r. Dodatkowo Witold Cholewiński zaproponował zakup jego wydawnictwa⁴⁴. W związku z tym stwierdzono, że miasto posiadało wówczas dużą ilość broszur propagandowych⁴⁵, a w druku

---

38 *Ibidem*, Lista mieszkań na okres „Dni Lublina”, k. 88–94.

39 *Ibidem*, Pismo Hotelu Angielskiego do Komitetu Wykonawczego z dn. 10 V 1939 r., k. 74; Pismo Hotelu Europejskiego do Komitetu Wykonawczego z dn. 8 V 1939 r., k. 72; Pismo Bursy „Andrzejów” do Komitetu Wykonawczego z dn. 17 V 1939 r., k. 71; Pismo Towarzystwa Oświaty Zawodowej do Komitetu Wykonawczego z dn. 24 IV 1939 r., k. 76; Pismo Inspektoratu Szkolnego do Komitetu Wykonawczego z dn. 19 V 1939 r., k. 83.

40 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3946, Sekcja propagandowa, k. 10.

41 *Ibidem*, k. 10.

42 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3951, Protokół z posiedzenia podsekcji wydawniczej „Dni Lublina i Lubelszczyzny” z dn. 13 VI 1938 r., k. 8–9.

43 Dziwić może tak długa przerwa między posiedzeniami, jednak w początkowym okresie, tj. w latach 1937–1938, oraz w pierwszym kwartale roku 1939 odbywały się one sporadycznie, z kilkumiesięcznymi nieraz przerwami. Tempo prac wzrosło ok. 2 miesiące przed rozpoczęciem imprezy.

44 W. Cholewiński, *Przewodnik po Lublinie i jego okolicach*, wyd. 3, Lublin 1929.

45 Chodzi tu o wznowioną broszurę *Lublin* z 1938 r., wydaną po raz pierwszy dwa lata wcześniej. Zob. APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 4039, Pismo Ministerstwa Komunikacji do Zarządu Miasta z dn. 7 I 1936 r., k. 180; sygn. 4043, Pismo Ministerstwa Komunikacji do Zarządu Miejskiego w Lublinie z dn. 18 III 1938 r., [b. p.].

była ponadto broszura w formie składanki przygotowana specjalnie na DLZiL⁴⁶. Wobec tego postanowiono przełożyć wydanie nowego przewodnika na rok 1940⁴⁷. Pozyskane druki zamierzano natomiast kolportować wśród uczestników imprezy⁴⁸.

Publikację wspomnianej składanki sfinansowano z zasiłku Ministerstwa Komunikacji w wysokości 400 zł. Miasto ze swej strony miało wyłożyć na ten cel 75 zł⁴⁹. Zarząd Lublina zamówił wykonanie informatorów w Zakładach Graficznych „Dom Prasy” w Warszawie i – jak czytamy w piśmie z 6 kwietnia 1939 r. skierowanym do Zarządu – chodziło o 5000 egzemplarzy o objętości 12 stron, a zlecenie opiewało na kwotę 525 zł⁵⁰. Składanka była oparta na projekcie niewydanego „Informatora Lublina” na rok 1938. W aktach Podsekcji Wydawniczej znajduje się projekt nieopublikowanej broszurki oraz korespondencja wymieniana z Ministerstwem Komunikacji w kwietniu 1938 r. Według planów informator o całkowitym wymiarze 21x41 cm miał być składany czterokrotnie. Broszura miała zawierać plan Lublina, kilka fotografii, podstawowe informacje o najbardziej rozpoznawalnych zabytkach w mieście i o wycieczkach sezonowych oraz obszerną część dotyczącą komunikacji, gastronomii, noclegów i obiektów kulturalnych⁵¹. Dodać wypada, że w omawianym druku po raz pierwszy miano użyć do identyfikacji Lublina sformułowania *Miasto Legend* – dziś niezwykle popularnego i często wykorzystywanego w promocji miasta⁵².

Plakaty propagandowe DLZiL zostały zamówione 22 kwietnia 1939 r. w tym samym zakładzie graficznym. Nakład wyniósł 2000 egzemplarzy w formacie 63x95 cm, wykonanych techniką wkłęsłodruku. Koszt zlecenia wyniósł 665 zł bez kosztów dostarczenia⁵³. Sekcja Propagandowa postanowiła także zwrócić się do krakowskiego Muzeum Etnograficznego celem zakupu 10 tys. „pocztówek ludowych”, które zamierzano sprzedawać w trakcie imprezy po 5 gr za sztukę⁵⁴.

Plan obchodów DLZiL został ustalony w drugiej dekadzie maja 1939 r.⁵⁵ i wówczas można było przystąpić do jego graficznego opracowania i wydrukowania. 48-stronicowy oficjalny program wraz z informatorem Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny

46 *Lublin. Informator. Dni Lublina...*

47 Planowany przewodnik nie został nigdy wydany. W APL znajdują się materiały zebrane do pierwszego rozdziału. Zob. APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3920.

48 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3951, Protokół z posiedzenia Sekcji Propagandowej Komitetu DLZiL z dn. 24 III 1939 r., k. 94–95.

49 *Ibidem*, k. 95.

50 *Ibidem*, Pismo Domu Prasy do Zarządu Miejskiego w Lublinie z dn. 6 IV 1939 r., k. 29. Pierwotne zamówienie Zarządu Miasta dotyczyło składanki 8-stronicowej, jednak wydawnictwo zaproponowało rozłożenie treści na 12 stronach, stąd też wzrost ceny zlecenia. Zob. *Ibidem*, Pismo Zarządu Miejskiego do Domu Prasy z dn. 17 III 1939 r., k. 30.

51 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3951, Pismo Zarządu Miejskiego w Lublinie do Ministerstwa Komunikacji z IV 1938 r., k. 14–20.

52 *Ibidem*, k. 14.

53 *Ibidem*, Pismo Domu Prasy do Zarządu Miejskiego w Lublinie z dn. 24 IV 1939 r., k. 28.

54 *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Sekcji Propagandowej Komitetu DLZiL z dn. 24 III 1939 r., k. 95.

55 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3949, Program DLZiL – komunikat prasowy z dn. 16 V 1939 r., [b. p.].

[dalej: *Oficjalny program*] wydano w Lublinie nakładem Drukarni Popularnej⁵⁶. Jak pisał Zarząd Miejski w komunikacie prasowym, program imprezy miał być „specjalnie estetycznie wydany” i stanowić niejako przegląd „handlu i przemysłu Lubelszczyzny”⁵⁷. Z tego też powodu połowę całego druku stanowiły reklamy⁵⁸. Opłata za zamieszczenie ogłoszenia w tej okolicznościowej publikacji wynosiła: 100 zł za całą stronę, 75 zł za pół, 35 zł za 1/3 i 30 zł za 1/4 strony. Poza tym ceny wzrastały w przypadku reklam kolorowych (o 50%), ze zdjęciem (o 25%) oraz przeznaczonych na okładkę (o 100%). Druk materiału promocyjnego na przedniej okładce zajmującego nie więcej niż 1/3 jej powierzchni kosztował 200 zł⁵⁹. Z możliwości zamieszczenia informacji w programie DLZiL skorzystało wiele firm. Swoje ogłoszenia zamieścili m.in. sprzedawcy odzieży i artykułów spożywczych, redakcje prasowe, Rzeźnia Miejska, Gazownia Miejska i Cukrownia Lublin. Warto dodać, że liczni lubelscy przedsiębiorcy wykorzystali omawianą imprezę jako okazję do zaprezentowania się szerszej klienteli na łamach lokalnych gazet. Świadczy o tym chociażby numer „Głosu Lubelskiego” z 4 czerwca 1939 r., w którym zamieszczono ponadprzeciętną liczbę reklam⁶⁰. Z kolei w „Expressie Lubelskim i Wołyńskim” z 8 czerwca znalazła się dedykowana turystom kolumna reklamowa, rozpoczynająca się słowami: „Miłym gościom naszego miasta, którzy przybyli na »Dni Lublina« – wielki wybór gustownych, solidnych, a niedrogich towarów i wyrobów polecają poniższe firmy lubelskie [...]”⁶¹.

W celach propagandowych wykonano również specjalny datownik pocztowy „Dni Lublina”. Porozumienie w tej kwestii nastąpiło 21 marca 1939 r., kiedy to dyrektor Okręgu Poczty i Telegrafów w Lublinie (OPiT) przychylił się do prośby przewodniczącego Sekcji Propagandowej o stworzenie wspomnianego stempla z zastrzeżeniem jednak, iż miasto będzie musiało pokryć koszt jego wydania. W tym samym piśmie przedstawiciel OPiT zasugerował, że w trakcie imprezy można byłoby uruchomić specjalny oddział pocztowy⁶². Kwestię datownika procedowano na zebraniu Sekcji Propagandowej 24 marca 1939 r., decydując o powierzeniu wykonania projektu Wiktorowi Ziółkowskiemu. W protokole z zebrania stwierdzono m.in., że „datownikiem tym byłyby znaczone listy na kilka tygodni przed »Dniami« celem zareklamowania” imprezy⁶³. W wyniku ustaleń z OPiT stworzono również okolicznościowy stempel przedstawia-

---

56 Drukarnia Popularna mieściła się przy ul. Żmigród 1. Jej właścicielami byli Aleksander Michalski i Józef Rybiński. Zob. T. Pietrasiewicz, *Przewodnik po historii słowa drukowanego w Lublinie*, Lublin 2014, s. 123.

57 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3949, Przegląd najpoważniejszych firm handlowych i przemysłu lubelskiego – komunikat dla prasy z dn. 26 IV 1939 r., [b. p.].

58 *Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny 4 VI–11 VI 1939. Oficjalny program obchodów wraz z informatorem* [dalej: *Oficjalny program*], Lublin 1939.

59 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3949, Cennik ogłoszeń do Oficjalnego Programu „Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny” z dn. 20 IV 1939 r., [b. p.].

60 GL, 4 VI 1939, nr 150.

61 „Express Lubelski i Wołyński” [dalej: ELiW], 8 VI 1939, dodatek do nr. 156, s. 4.

62 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3951, Pismo Dyrektora Okręgu Poczty i Telegrafów w Lublinie do Zarządu Miejskiego z dn. 21 III 1939 r., k. 66–67.

63 *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Sekcji Propagandowej Komitetu DLZiL z dn. 24 III 1939 r., k. 94.

jący kontur sylwety miasta w prostym obramowaniu z umieszczonym poniżej napisem *Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny*⁶⁴.

Ryc. 1. Stempel okolicznościowy *Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny* (1939)

Źródło: A. Myślicki, *Katalog polskich stempli okolicznościowych*, z. 1: 1919–1944, Warszawa 1975, s. 122, poz. 39012.

Broszury, plakaty i programy rozsyłano często listownie na prośbę konkretnych podmiotów. I tak Zarząd Okręgu Lubelskiego Związku Harcerstwa Polskiego zwrócił się z prośbą o materiały propagandowe dla 500 osób⁶⁵, a Okręgowe Towarzystwo Organizacji i Kółek Rolniczych prosiło o 280 egzemplarzy programu DLZiL⁶⁶.

Oprócz reklamy w omówionych wydawnictwach akcją propagowania DLZiL prowadzono także w radiu. 1 maja 1939 r. wystosowano pismo do Dyrekcji Programowej Polskiego Radia, w którym proszono o podawanie komunikatów o mającej się odbyć imprezie w dziennikach porannym, popołudniowym i wieczornym. Oprócz notatek informacyjnych przesłano do rozgłośni również teksty felietonów-reportaży dotyczących Lubelszczyzny⁶⁷. Nie znamy skali i efektów reklamy, ale warto przywołać słowa, jakimi zachęcano słuchaczy do przyjazdu do Lublina. W *Notatce dla rozgłośni Raszynskiej Polskiego Radia* czytamy: „Starannie ułożony program »Dni«, który przewiduje poza częścią rozrywkową podróż do najpiękniejszych, znanych z historii i z literatury miast Lubelszczyzny, zwiedzanie zabytków tych miast oraz cały szereg oryginalnych, pięknych atrakcji zapowiada turystom mnóstwo przyjemnych chwil i wrażeń [...]”⁶⁸.

Nie były to jedyne działania, jakie podejmowano na rzecz promocji Lublina w związku z opisywanym wydarzeniem. Warto również odnotować powstanie i działalność wspomnianej już Podsekcji Dekoracyjnej składającej się z „miejscowych sił artystycznych”⁶⁹. Na pierwszym zebraniu jednostki 3 kwietnia 1939 r. wybrano przewodniczącego sekcji, którym został przywoływany już prof. Janusz Świeży. Pozostałymi członka-

64 A. Myślicki, *Katalog polskich stempli okolicznościowych*, z. 1: 1919–1944, Warszawa 1975, s. 122–123, poz. 39012.

65 APL, Aml, Ref. OświK, sygn. 3951, Pismo Związku Harcerstwa Polskiego do Prezydenta m. Lublina z dn. 10 V 1939 r., k. 76.

66 *Ibidem*, Pismo Okręgowego Towarzystwa Organizacji i Kółek Rolniczych do Komitetu „Dni Lublina” z dn. 24 V 1939 r., k. 78.

67 *Ibidem*, Pismo do Dyrekcji Programowej Polskiego Radia w Warszawie z dn. 1 V 1939 r., k. 56–57.

68 *Ibidem*, Notatka dla rozgłośni Raszynskiej Polskiego Radia, k. 62.

69 APL, Aml, Ref. OświK, sygn. 3946, Sekcja propagandowa, k. 10.

mi zostali: Janina Miłosiowa, dyr. Izdebska, W. Turczyński, prof. Zenon Kononowicz, J. Białobok, prof. E. Zyber, Stefan Jarosz i Czesław Stefański⁷⁰. Na tym posiedzeniu ustalono trzy główne typy dekoracji, którymi miała zająć się podsekcja: kwietno-zieleńcowe, świetlne i malarskie. Postanowiono również zaprosić do współpracy profesorów: Eugeniusza Gołębiowskiego, Poznańskiego, Juliusza Kurzątkowskiego, a także mjr. Adama Zajączkowskiego i Wiktora Ziółkowskiego⁷¹. Podczas kolejnego spotkania, 14 kwietnia, podniesiono kwestię ukwiecenia miasta. Prof. E. Zyber stwierdził „konieczność przeprowadzenia odpowiedniej propagandy” i zadeklarował napisanie kilku artykułów publicystycznych na ten temat. Następnie omówiono sprawę iluminacji w mieście. Planowano oświetlić reflektorami wybrane zabytki, co miało na celu „wydobycie najciekawszych akcentów architektonicznych”. Wytypowano jedenaście obiektów, tj. bramy: Krakowską, Grodzką i Trynitarą, Zamek, kościoły: dominikanów, bernardynów, wizytek i katedralny, Pałac Radziwiłłów, pomnik Rocznicy Unii Lubelskiej, Trybunał i Rynek⁷².

Podczas posiedzenia 24 kwietnia 1939 r. poświęconego miejskim dekoracjom florystycznym postanowiono wydać instrukcję w liczbie 3000 egzemplarzy. Wcześniej dwa artykuły prof. E. Zybera dotyczące wspomnianych ozdób zostały doręczone do Referatu Prasowego Zarządu Miasta celem przekazania ich do redakcji lokalnych gazet⁷³. Na zebraniu tym został także przedstawiony plan ogólnej dekoracji Lublina. W dwóch punktach wlotowych do miasta, tj. u zbiegu ul. Lipowej i Krakowskiego Przedmieścia oraz na ul. Zamojskiej, na wysokości mostu nad Bystrzycą, postanowiono ustawić bramy wjazdowe. Między tymi punktami przestrzeń miała zostać udekorowana kolorami miejskimi – białym i zielonym. Kolejne zamierzenia dotyczyły Placu Łokietka – chciano podkreślić jego kolistość za pomocą słupów, na których znaleźć się miały emblematy miasta, jego barwy i „napisy zaczerpnięte z przeszłości Lublina”⁷⁴. Trybunał Koronny planowano natomiast ozdobić ornamentami nawiązującymi do czasów uchwalenia Konstytucji 3 Maja. Świetlnymi dekoracjami chciano wyróżnić, oprócz wymienionych wcześniej obiektów, częściowo ul. Podwale i Kowalską. Przybliżony kosztorys iluminacji wykonany na podstawie oferty Fabryki Żyrandoli A. Marciniak z Warszawy opiewał na kwotę 3480 zł i zakładał oświetlenie budynków od 17:00 do północy⁷⁵. Plany Podsekcji obejmowały także opracowanie tablic orientacyjnych i map Lublina⁷⁶. Przystrojenie gmachów użyteczności publicznej chciano powierzyć ich za-

---

70 Na liście obecności z 24 IV 1939 r. widnieją ponadto nazwiska: inż. K. Barszczewskiego, Feliksa Petrucznika, Czesława Gawdzika, inż. Łazarewicz i P. Wajszczuka; nazwiska A. Zajączkowskiego i Wiktora Ziółkowskiego zostały przekreślone. Zob. APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3940, Lista obecności posiedzenia podsekcji dekoracyjnej z dn. 24 IV 1939 r., [b. p.].

71 *Ibidem*, Protokół posiedzenia Sekcji – podsekcja dekoracyjna, z dn. 3 IV 1939 r., [b. p.].

72 *Ibidem*, Protokół posiedzenia Sekcji – podsekcja dekoracyjna, z dn. 14 IV 1939 r., [b. p.].

73 *Ibidem*, Protokół posiedzenia Sekcji – podsekcja dekoracyjna, z dn. 24 IV 1939 r., [b. p.].

74 *Ibidem*.

75 *Ibidem*, Przybliżony kosztorys oświetlenia zabytków m. Lublina w okresie 4–11 czerwca 1939 r., [b. p.].

76 *Ibidem*.

rzędcom⁷⁷, dlatego GKW w skierowanym do nich piśmie z 8 maja prosił o przedstawienie planowanych dekoracji⁷⁸. W odpowiedzi Instytut Lubelski odpowiedział, iż ozdobią budynek jedynie flagami państwowymi. Z kolei Państwowy Bank Rolny nie zamierzał umieszczać na gmachu żadnych dekoracji, podobnie jak Gimnazjum Unii Lubelskiej oraz Urząd Pocztowy⁷⁹. Nie są znane odpowiedzi innych podmiotów, ale należy założyć, iż były utrzymane w podobnym tonie. Sytuacja taka oznaczała niewątpliwie częściowe fiasko poprzednich założeń, jednak taki obrót sprawy był do pewnego stopnia zrozumiały z uwagi na konieczność poczynienia wydatków nierefundowanych przez miasto.

Myśląc o estetyzacji miasta, zadbano nie tylko o wygląd ulic. W materiałach Podsekcji Dekoracyjnej znajduje się ciekawa notatka Referatu Przemysłowego Wydziału Administracyjnego Zarządu Miejskiego do Wydziału OświK o następującej treści: „Z uwagi na zbliżające się »Dni Lublina« [...] w celu podniesienia wyglądu dorożek samochodowych i konnych, jak również wyglądu zewnętrznego kierowców i dorożkarzy – odbędzie się konferencja w gabinecie służbowym Naczelnika Wydziału Administracyjnego”⁸⁰.

2 czerwca 1939 r. ukazała się natomiast odezwa organizatorów imprezy do lubelskich sklepikarzy: „Komitet Wykonawczy [...] zwraca się do wszystkich kupców – obywateli miasta Lublina z gorącym apelem, ażeby w świątecznych dniach w czasie »Dni Lublina« nie zasłaniali witryn i wystaw sklepów. Poza tym komitet apeluje o jak najpiękniejsze udekorowanie wszystkich bez wyjątku wystaw”⁸¹.

Przygotowania i przebieg wydarzenia

Członkowie GKW starali się, aby program Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny był bogaty i zróżnicowany. Oficjalne otwarcie imprezy miało miejsce – zgodnie z planem – 4 czerwca 1939 r. o 18:00. Zainaugurowała ją koncert orkiestr wojskowych w Ogrodzie Saskim. Tego samego dnia odbyło się widowisko teatralne pt. *Wesele lubelskie* oraz koncert-raut w Oficerskim Kasynie Garnizonowym. O 21:00 rozpoczęto iluminacje zabytków. Następnego dnia zrealizowano wycieczkę do Puław i Kazimierza n. Wisłą, w godzinach 9:00–15:00 można było zwiedzać Lublin z przewodnikiem, a następnie wziąć udział w konkursie *10 strzałów ku chwale Ojczyzny*, wybrać się na Kongres Śpie-

---

77 Wypytowano 15 takich gmachów: Urząd Wojewódzki Lubelski, D.O.K. II, Bank Polski, Bank Gospodarstwa Krajowego, Państwowy Bank Rolny, gimnazja: Staszica, Vetterów, Czarnieckiej, Unii, Budownictwa, KUL, Poczty nr 1 i 2, Dom Instytutu Lubelskiego i Dom Żołnierza. Zob. *Ibidem*, Protokół posiedzenia Sekcji – podsekcja dekoracyjna z dn. 24 IV 1939 r., [b. p.].

78 *Ibidem*, Pismo Komitetu Wykonawczego „Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny” z dn. 8 V 1939 r., [b. p.].

79 *Ibidem*, Pismo Zarządu Instytutu Lubelskiego do Komitetu Wykonawczego „Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny” z dn. 12 V 1939 r., [b. p.]; Pismo Państwowego Banku Rolnego Oddział w Lublinie do Komitetu Wykonawczego „Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny” z dn. 12 V 1939 r., [b. p.]; Pismo III Państwowego Liceum i Gimnazjum im. Unii Lubelskiej w Lublinie do Komitetu Wykonawczego „Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny” z dn. 11 V 1939 r., [b. p.]; Pismo Urzędu Pocztowo-Telekomunikacyjnego Lublin 2 do Komitetu Wykonawczego „Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny” z dn. 11 V 1939 r., [b. p.].

80 *Ibidem*, Notatka Referatu Przemysłowego Zarządu Miejskiego do Oddziału Oświaty i Kultury Zarządu Miejskiego z dn. 21 IV 1939 r., [b. p.].

81 *Wystawy sklepowe w czasie „Dni Lublina”*, GL, 2 VI 1939, nr 148, s. 5.

waczy, Festival Pieśni Polskiej lub Kiermasz Lubelski w Domu Żołnierza⁸². W kolejnych dniach atrakcje były powtarzane. Czterokrotnie wystawiono *Wesele lubelskie*, wspomniany kiermasz trwał cały tydzień, ponadto organizowano koncerty. Codziennie w tych samych godzinach odbywało się zwiedzanie miasta z przewodnikiem i iluminacje zabytków. Oprócz wymienionych atrakcji zrealizowano również dwa wieczory literackie (z udziałem m.in. Franciszki Arnsztajnowej i Józefa Czechowicza) oraz Zabawę Ludową w ogrodzie miejskim. Wycieczki do okolicznych miejscowości odbyły się w następujących dniach: 5 czerwca – Puławy, 6 czerwca – Kazimierz Dolny, 7 czerwca – Kazimierz Dolny i Nałęczów, 8 i 9 czerwca – Zamość. Obchodom towarzyszył ponadto Tydzień Święta Wychowania Fizycznego.

Główny Komitet Wykonawczy apelował do związków i stowarzyszeń, aby wszelkie zloty, wystawy i imprezy mające się odbyć w 1939 r. zorganizować w czasie trwania DLZiL. Na prośbę tę zareagowało kilka instytucji. Zjazdy zaplanowały: Związek Młodej Wsi, Polski Czerwony Krzyż (z okazji 70-lecia istnienia), Technicy Ogrodnictwa. Z kolei Gimnazjum Krawieckie zamierzało zrealizować wystawę prac uczennic, a Związek Rezerwistów miał zorganizować Kiermasz Kupiecki⁸³. W trakcie DLZiL odbyły się: wystawa *Salon lubelski* połączona z wręczeniem Nagrody Artystycznej Miasta Lublina oraz otwarcie Domu Pracy Kulturalnej⁸⁴ i Szkoły Pilotów i lotniska LOPP w Świdniku⁸⁵.

Warto nadmienić, że 8 czerwca 1939 r. obchodzono święto Bożego Ciała. Zaplanowanie na ten dzień rozrywek oburzyło pewną kobietę, która nie omieszczała poinformować o tym fakcie Magistratu: „Szanowni Panowie! Jestem byłą mieszkanką Lublina, więc jak usłyszałam przez radio o urządzaniu imprez sportowych w Uroczystość Bożego Ciała, dotkliwie byłam tem dotknięta. Nie tak *in illo tempore* bywało. – Panowie!!! Przestańcie, bo się źle bawicie. – Dużo można na ten temat pisać, ale mądrzej głowie dość. – Życzliwa M. Kasańska”⁸⁶. Przywołany list pozwala natomiast wysnuć przypuszczenie, że nie tylko reklama radiowa DLZiL okazała się skuteczna, ale i relacje z wydawstwa budziły zainteresowanie słuchaczy Polskiego Radia.

Dodać wypada, że największym wydarzeniem miał być wspomniany Tydzień Wychowania Fizycznego (Tydzień WF), do organizacji którego powołano specjalną Podsekcję Wychowania Fizycznego (w ramach Sekcji Imprezowo-Widowiskowej)⁸⁷. Imprezę

---

82 *Oficjalny Program*, s. 14–18. W jednym z artykułów w „Głosie Lubelskim” scharakteryzowano Kiermasz jako „obrazujący dorobek gospodarczy Lublina w dziedzinie przemysłu i handlu”. Zob. *W przeddzień „Dni Lublina”*, GL, 3 VI 1939, nr 149, s. 5.

83 APL, Aml, Ref. OświK, sygn. 3946, Protokół z posiedzenia Komitetu Wykonawczego „Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny” z 14 IV 1939, k. 71.

84 Ówczesnie mieścił się przy ul. Narutowicza 4. Dziś jest to budynek Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego.

85 *Oficjalny Program*, s. 14.

86 APL, Aml, Ref. OświK, sygn. 3947, Kartka M. Kasańskiej do Zarządu Miejskiego w Lublinie z dn. 8 VI 1939 r., k. 5.

87 APL, Aml, Ref. OświK, sygn. 3953, Protokół z Zebrania Podkomisji Wychowania Fizycznego z dn. 29 II 1939 r., [b. p.].

zainaugurowano dzień przed oficjalnym rozpoczęciem DLZiL, tj. 3 czerwca 1939 r. W *Programie sportowym na »Dni Lublina«*⁸⁸ będącym *de facto* pierwszą wersją rozkładu zmagania zawodników czytamy, że początek obchodów zaplanowany był na 15:20. W tym momencie na boisku Okręgowego Ośrodka WF w Lublinie⁸⁹ pojawić się mieli goście, m.in. wojewoda Jerzy Albin de Tramecourt, prezes Sądu Apelacyjnego Bolesław Sekutowicz, wojewódzki komendant Policji Państwowej podinsp. Leon Izydorczyk, dowódca 8 Pułku Piechoty Legionów ppłk Antoni Cebulski i inni oficjele z Lublina oraz Lubelszczyzny. Przywitać ich miały delegacje trzynastu organizacji i klubów sportowych w asyście orkiestry 8 pp Leg. Przewidziano odegranie hymnu państwowego, przemówienie prezydenta Lublina Bolesława Liszkowskiego i przemarsz wspomnianych reprezentacji organizacji sportowych. Bezpośrednio po tych wydarzeniach miał się odbyć mecz piłki ręcznej między zespołami szkolnymi. W tym samym czasie na innych boiskach planowano rozegranie starć tenisowych i koszykarskich⁹⁰. Zawody tenisowe nie zostały jednak wpisane do ostatecznej wersji harmonogramu rozgrywek (*Oficjalnego programu*), a zostały w nim zastąpione meczami piłki siatkowej⁹¹. Na 19:00 ustalono capstrzyk orkiestr, a na 20:00 *Wieczornicę gimnastyczną* w Teatrze Miejskim im. Juliusza Osterwy. Dzień ten zwieńczyć miało ognisko zorganizowane na boisku Okręgowego Ośrodka WF⁹².

4 czerwca 1939 r. rozpoczęcie zmagania sportowych zaplanowano na 8:00. Zawodnicy mieli grać w piłkę ręczną i piłkę nożną, wziąć udział w zawodach strzeleckich oraz w biegu na 5 km o mistrzostwo miasta Lublina. Dodatkowo odbyć się miał nieprzewidywany w pierwszych planach turniej łuczniczy. Na 5–6 czerwca ustalono kolejne zawody strzeleckie pod nazwą *10 strzałów ku chwale Ojczyzny*, które zlokalizowano na dwóch strzelnicach: przy Domu Żołnierza oraz w dzielnicy Dziesiąta. Jako ciekawostkę można przywołać fakt, że zmagania w tym turnieju zostały podzielone na kilka części: dla „przedstawicieli władz”, „klubów i organizacji społecznych” oraz „społeczeństwa”. 6 czerwca oprócz kontynuacji zawodów strzeleckich odbyć się miały nieujęte w pierwotnym planie rozgrywki o mistrzostwo szkół lubelskich w siatkówkę, koszykówkę i szczypiorniaka. Na 7 czerwca początkowo nie przewidziano wydarzeń sportowych, jednak w *Oficjalnym programie* znalazły się informacje o dalszych rozgrywkach strzeleckich i w piłkę nożną⁹³. Szczególnie ciekawie zapowiadał się 8 czerwca 1939 r. z uwagi na zaplanowane na 8:00 zawody kolarskie na dystansie 210 km⁹⁴, który ostatecznie skró-

88 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3952, Program Sportowy na „Dni Lublina”, k. 9.

89 Według oficjalnego programu DLZiL inauguracja miała mieć miejsce na boisku WKS „Unia” przy ul. Peowiaków 12. Zob. *Oficjalny Program*, s. 13.

90 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3952, Program Sportowy na „Dni Lublina”, k. 9.

91 *Oficjalny program*, s. 13.

92 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3952, Program Sportowy na „Dni Lublina”, k. 9.

93 *Ibidem*, k. 2; *Oficjalny program*, k. 10.

94 Organizatorem zawodów był Klub Kolarski przy Lubelskiej Wytwórni Rowerów. Według pisma z 26 V 1939 r. planowany wyścig na dystansie 210 km miał się odbyć na trasie Lublin (ul. Krakowskie Przedmieście) –

cono do 50 km. Rozegrać miano pojedynki w siatkówkę i koszykówkę między reprezentacjami Lublina i Lwowa⁹⁵. Na 11:00 przewidziano „udział klubów sportowych w nabożeństwie Bożego Ciała i procesji”. W piątek 9 czerwca jedynymi planowanymi wydarzeniami sportowymi były: turniej tenisowy o mistrzostwo Lublina z udziałem „czołowych tenisistów z całej Polski”⁹⁶ oraz zawody konne „Krakusów”⁹⁷. W pierwszej wersji planu zapisano, iż zawody odbędą się „zależnie od uzyskania funduszy”, a w odrębnej notatce obok programu oszacowano koszty na ok. 700 zł. Prawdopodobnie pojawiły się problemy z wyasygnowaniem tej kwoty, ponieważ punkt ten został wykreślony z propozycji programu⁹⁸. W oficjalnej broszurze DLZiL zapisano jednak, że zawody „Krakusów” miały się odbyć, ale nie ujęto tego dnia w planie starć tenisistów⁹⁹, które pierwotnie planowano na 10 czerwca. Zamierzano wówczas również rozegrać zawody kajakarskie na Bystrzycy obejmujące wyścigi jedynek i dwójek męskich na dystansie 1 km, dwójek mieszanych na dystansie 800 m, dwójek z przeszkodami na dystansie 500 m oraz turniej szermierczy na wodzie¹⁰⁰.

Oferta wydarzeń sportowych zaplanowanych na 11 czerwca była najbardziej zróżnicowana. Przewidziano bowiem ćwiczenia bojowe na „placu ćwiczebnym na Czechowie”, zawody pływackie na pływalni na Czechówce oraz pokaz zaprezentowany przez członków Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”¹⁰¹. Pomimo iż w *Oficjalnym programie* nie podano informacji o planach zrealizowania w tym dniu zawodów tenisowych, zostały one rozegrane¹⁰². Ponadto zamierzano zorganizować uroczystą akademię w Teatrze Miejskim, a na zakończenie Tygodnia Wychowania Fizycznego o 20:00 chciano przeprowadzić ponowną zbiórkę klubów na boisku Okręgowego Ośrodka WF połączoną z prezentacją raportu z odbytych zawodów, przemówieniem prezydenta Lublina i defiladą sportowców¹⁰³.

Z porównania wstępnego programu sportowego na DLZiL oraz *Oficjalnego programu* wynika, że większość pierwotnych założeń została ujęta w końcowym scenariuszu.

Lubartów–Radzyń–Moszczanka–Dęblin–Puławy–Lublin (Al. Raclawickie). Zob. APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3952, Pismo Lubelskiego Klubu Kolarskiego do F. Petruczyńnika z dn. 26 V 1939 r., k. 46.

95 *Oficjalny program*, s. 22.

96 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3952, Program Sportowy na „Dni Lublina”, k. 10. Wymienionymi „czołowymi tenisistami” mieli być m.in. Bemówna, Gajdzianka, Łuniewska, Neumanówna, Popławska, Hebda, Kończak, Horaj, Czajkowski, Czetwertyński, Bolechowski i in. Zob. *Ibidem*, Pismo Klubu Sportowego „Unia” w sprawie turnieju tenisowego z dn. 6 VI 1939 r., k. 62.

97 W zawodach konnych „Krakusów” przewidziano: konkurs hipiczny – 30 minut, 20–30 zawodników; władanie bronią białą – 30 min., 30 osób; walkę o stożki – 20 min., 10 osób; walkę pióropuszy – 20 min., 20 osób; wołyżerkę – 20 min., 20 osób; dżygitówkę – 30 min., 50 uczestników. Zob. *Ibidem*, Program Sportowy na „Dni Lublina”, k. 10.

98 *Ibidem*.

99 *Oficjalny program*, s. 23.

100 *Ibidem*, s. 24; APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3952, Program Sportowy na „Dni Lublina”, k. 10.

101 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3952, Program Sportowy na „Dni Lublina”, k. 10.

102 *Oficjalny program*, s. 26.

103 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3952, Program Sportowy na „Dni Lublina”, k. 10.

W wydrukowanym harmonogramie nie odnotowano jedynie zawodów tenisowych i zasadne wydaje się pytanie o przyczynę. Niewątpliwie na początku czerwca w Lublinie odbyły się zawody w tej dyscyplinie. Według relacji „Głosu Lubelskiego” 3 i 4 czerwca miały miejsce „rozgrywki tenisowe między »Unią« i A.Z.S. o drużynowe mistrzostwo Polski”¹⁰⁴. Z kolei w „Expressie Lubelskim i Wołyńskim” podano wiadomość, że 10 czerwca „na kortach WKS Unii (ul. Peowiaków 12) rozpoczął się wielki turniej tenisowy o mistrzostwo Lublina. Udział w nim biorą czołowi polscy gracze, jak Kończak (Śląsk), Czajkowski, Gotschalk, Majewski (Warszawa), Horaln (Kraków) itp. Z pań przybyły: Łuniewska, Gajdzianka, Neumanówna, Bemówna itp. Oprócz tego w turnieju biorą udział wszyscy czołowi gracze lubelscy. Dziś i jutro rozgrywki trwać będą od 9-tej rano”¹⁰⁵.

Tydzień Wychowania Fizycznego był reklamowany nie tylko w prasie, ale też na ulicach miasta. W aktach Sekcji Imprezowo-Widowskiej znajduje się maszynopis afisza promującego imprezę. Czytamy w nim m.in.: „PRZECHODNIU!!! CZYTAJ!!! – Lubelskie organizacje i kluby sportowe przygotowały dla Ciebie z okazji »Dni Lublina i Lubelszczyzny« szereg imprez sportowych, by Ci w ciągu nadchodzącego tygodnia uprzyjemnić chwile wolnego czasu. – Liczymy, że przyjdiesz na boiska i place igrzysk sportowych po słońce, powietrze i radość”¹⁰⁶. W dalszej części dokumentu znajduje się program rozgrywek sportowych, zaczerpnięty z oficjalnie wydanego harmonogramu.

Drugą z dużych imprez odbywających się w ramach Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny był Festival Pieśni Polskiej określany mianem *wielkiego zjazdu śpiewaczego*, w trakcie którego odbył się Kongres Śpiewaczy. Jego organizacją oraz koordynowaniem innych wydarzeń o charakterze muzycznym zajmowała się wyodrębniona z Sekcji Imprezowo-Widowskiej Podsekcja Muzyczna¹⁰⁷. W komunikacie Związku Polskich Stowarzyszeń Śpiewaczy i Muzycznych z 21 marca 1939 r. znajdujemy więcej informacji na temat Festivalu. Zarząd Związku, chcąc „jak najwięcej przyczynić się do uświetnienia tych wielkich uroczystości, mających się odbyć po raz pierwszy na terenie naszego województwa, wzywa[ł] wszystkie podległe mu stowarzyszenia do wzięcia w nich udziału”¹⁰⁸. Zbiórka chórów zaplanowana została na 7 czerwca 1939 r. o 9:00, gdyż wówczas odbyć się miała próba generalna. GKW gwarantował pokrycie kosztów wyżywienia i zakwaterowania wszystkich uczestników zjazdu¹⁰⁹. Posiłkami zajął się 8 pp Leg., a rachunek przesłano do uregulowania Związkowi Chórów i Teatrów Ludowych¹¹⁰, który był właściwym organizatorem imprezy i który otrzymał od Zarządu Lublina sub-

104 *Rozgrywki tenisowe UNIA–A.Z.S.*, GL, 3 VI 1939, nr 149, s. 5.

105 *Turniej tenisowy o mistrzostwo Lublina*, ELiW, 11 VI 1939, dodatek do nr. 159, s. 1.

106 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3952, Afisz „Tygodnia WF”, k. 57.

107 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3953, Sprawozdanie z posiedzenia Podsekcji Muzycznej z dn. 6 III 1939 r., [b. p.].

108 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3952, Komunikat nr 30 Związku Polskich Stowarzyszeń Śpiewaczy i Muzycznych woj. Lubelskiego z dn. 21 IV 1939 r., k. 3.

109 *Ibidem*, k. 3.

110 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3947, Zarządu Miejskiego do 8-go Pułku Piechoty Legionów w Lublinie z dn. 8 VII 1939 r., k. 20.

sydium w wysokości 1200 zł z przeznaczeniem m.in. na pokrycie kosztów kwaterunku i wyżywienia¹¹¹. Suma ta jest znaczna, jeśli weźmiemy pod uwagę, że wydatki na organizację wydarzenia opiewały na kwotę ok. 20 tys. zł. Można stąd wysnuć wniosek, iż Festival Pieśni Polskiej miał być niejako główną atrakcją DLZiL, po której oczekiwano, że przyciągnie do miasta rzeszę turystów.

W kolejnym komunikacie z 13 maja 1939 r. podano zmienioną datę imprezy – 5 czerwca – i szczegółowy plan tego dnia dla wszystkich uczestników. Chórzyści mieli rozpocząć od mszy w katedrze lubelskiej o 10:00, następnie defilada uczestników miała się udać na Grób Nieznanego Żołnierza na Placu Litewskim celem złożenia wieńców. Dopiero później miała się odbyć próba generalna wszystkich chórów. Na 13:30 przewidziano obiad, a po nim, w godzinach 14:00–16:00 planowano grupowe zwiedzanie miasta. O 16:30 chciano rozpocząć Kongres Śpiewaczy na Placu Teatralnym. W jego programie uwzględniono przemówienia oraz odśpiewanie *Gaude Mater Polonia* i hymnu państwowego. Część Festivalu przeznaczoną dla widzów planowano rozpocząć o 19:00 na dziedzińcu Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, gdzie odbywać się miały występy poszczególnych grup. Przewidziano także, że w razie niesprzyjającej pogody wydarzenia te przeniesione zostaną do Teatru Miejskiego. W tym samym komunikacie zarząd Związku Polskich Stowarzyszeń Śpiewaczy i Muzycznych zachęcał chórzystów do przybycia do Lublina dzień wcześniej, aby mogli odpocząć przed Festiwalem oraz obejrzeć wieczorny spektakl Teatru Lubelsko-Wołyńskiego¹¹². Zalecano także zaopatrzenie się w karty turystyczne Ligi Popierania Turystyki, ponieważ tylko na ich podstawie można było korzystać z wszelkich ulg i zniżek obowiązujących w czasie DLZiL¹¹³. Jak donosił 2 czerwca 1939 r. „Głos Lubelski”, „udział w festiwalu weźmie 10 zespołów śpiewaczy z Lublina, Radzyna, Bychawy, Zwierzyńca, Chełma, Starego Zamościa i Siedlec”¹¹⁴.

Warto podkreślić, że z Festiwalem związana jest poniekąd kwestia radiowych transmisji z DLZiL. 29 kwietnia 1939 r. Główny Komitet Wykonawczy otrzymał pismo z Polskiego Radia¹¹⁵ w sprawie relacji z Lublina. Wydział Reportaży i Transmisji pytał, czy podczas DLZiL pojawi się prezydent Rzeczypospolitej lub marszałek Edward Śmigły-Rydz. Z treści dokumentu wynika ponadto, że Polskie Radio zamierzało robić nagrania w Lublinie 3 i 4 czerwca oraz dwukrotnie przeprowadzić transmisję na żywo 9 czerwca: 12.00–13.00 *Dzieci lubelskie dzieciom Polesia* i 18.00–18.30 *Festival Pieśni Polskiej*.

---

111 *Ibidem*, Pismo Zarządu Miejskiego w Lublinie do Związku Chórów i Teatrów Ludowych w Lublinie z dn. 1 VII 1939 r., k. 23.

112 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3952, Komunikat nr 31 Związku Polskich Stowarzyszeń Śpiewaczy i Muzycznych woj. lubelskiego z dn. 13 V 1939 r., k. 4.

113 *Ibidem*, k. 5.

114 *Imprezy muzyczne w czasie „Dni Lublina”*, GL, 2 VI 1939, nr 148, s. 5.

115 Zazwyczaj pisma kierowane od innych instytucji, najprawdopodobniej z powodu braku znajomości struktury organizacyjnej DLZiL, były adresowane *Do Komitetu „Dni Lublina”*, a stamtąd kierowane do odpowiednich sekcji.

Szczegóły tych zamierzeń planowano ustalić dokładnie 20 maja 1939 r., kiedy w Lublinie miał przebywać korespondent radiowy W. Dobrowolski¹¹⁶.

Na 8 maja 1939 r. datowane jest kolejne pismo z Polskiego Radia będące odpowiedzią na wcześniejszy list GKW z 21 marca 1939 r. Przedstawiciel rozgłosi komunikował w nim, że nie jest możliwe zorganizowanie w ramach DLZiL cyklicznego programu *Podwieczorek przy mikrofonie*, o co zabiegał Komitet. Odmowa motywowana była faktem, iż DLZiL miały charakter „regionalny i wybitnie ludowy”, a w dodatku w zbliżonym czasie zamierzano nadawać program dotyczący Dni Krakowa utrzymanych w podobnej stylistyce. Dowodzone więc, że skumulowanie dwóch audycji o tematyce regionalnej byłoby „sprzeczne z naszą polityką repertuarową, której hasłem jest jak największe urozmaicenie programu”¹¹⁷. W kolejnym piśmie Polskiego Radia nadanym 13 maja 1939 r. odmówiono przeniesienia planowanej transmisji z Lublina z 10 na 5 czerwca, o co prosił GKW¹¹⁸.

Z imprez o charakterze kulturalnym mających miejsce w trakcie DLZiL z pozytywnym przyjęciem spotkały się dwa wieczory literackie. Relacja z drugiego z nich znalazła się w „Expressie Lubelskim i Wołyńskim”: „W czwartek 8 czerwca br. w Sali Rady Miejskiej w Lublinie odbył się zapowiadany w programie »Dni Lublina i Lubelszczyzny« wieczór autorski poetów Ziemi Lubelskiej. Wieczór ten zaszczylił swoją obecnością wojewoda lubelski p. Jerzy de Tramecourt z małżonką. Słowo wstępne wygłosił p. red. W. Gralewski, po czym kolejno recytowane były utwory Fr. Arnsztajnowej, H. Platta, K. Bielskiego, W. Gralewskiego, H. Domińskiego, W. Podstawki, Z. Popowskiego, J. Pleśniarowicza i znanego szeroko w całej Polsce wybitnego poety Józefa Czechowicza. [...] Publiczność, która wypełniła całkowicie salę, szczególnie gorąco oklaskiwała recytowane poezje młodego, wielce utalentowanego poety p. Jerzego Pleśniarowicza, którego tom wierszy *Śpiew pierwszy* ukazał się na półkach księgarskich, oraz Józefa Czechowicza. Wieczór jako całość był niewątpliwie udaną imprezą kulturalną i pozostawił dobre wrażenie, dając możliwość publiczności lubelskiej zapoznania się z liczną gromadą poetów Lubelszczyzny, dziś w dużej części rozproszoną po całej Polsce, i z ich w wielu wypadkach b. ciekawymi utworami”¹¹⁹.

---

116 APL, Aml, Ref. OświK, sygn. 3952, Pismo Polskiego Radia do Komitetu DLZiL z dn. 29 IV 1939 r., k. 7. W. Dobrowolski przebywał w Lublinie w związku z odbywającym się w tym terminie Zjazdem Walnym Harcerstwa Polskiego (zob. *Ibidem*). W audycji *Dzieci Lubelskie*. . . miały wziąć udział połączone chóry szkół powszechnych (zob. *Ibidem*, Program audycji *Dzieci Lubelskie dzieciom Polesia*, k. 49). Transmisja z festiwalu śpiewaczego miała wyglądać następująco: połączone chóry – 3 pieśni, łącznie 10 min., następnie lubelski chór „Echo” – 3 pieśni, łącznie 12 min., połączone chóry mieszane – 1 pieśń 8-minutowa (zob. *Ibidem*, Program transmisji festiwalu śpiewaczego, k. 50).

117 *Ibidem*, Pismo Polskiego Radia do Komitetu Wykonawczego DLZiL z dn. 8 V 1939 r., k. 13.

118 *Ibidem*, Pismo Polskiego Radia do Komitetu Wykonawczego DLZiL z dn. 13 V 1939 r., k. 17. W pierwszym piśmie od Polskiego Radia widniała data 9 VI 1939 r. Zob. *Ibidem*, Pismo Polskiego Radia do Komitetu DLZiL z dn. 29 IV 1939 r., k. 7; Pismo Polskiego Radia do Komitetu Wykonawczego DLZiL z dn. 13 V 1939 r., k. 17.

119 *Poezja ziemi lubelskiej. Wieczór autorski poetów Lubelszczyzny był ciekawą imprezą kulturalną*, ELiW, 11 VI 1939, dodatek do nr. 159, s. 1.

Mówiąc o atrakcjach DLZiL, należy wspomnieć o zaangażowaniu prof. Janusza Świeżego, który wykorzystał imprezę do propagowania kultury ludowej Lubelszczyzny. W styczniu 1938 r. wystosował pismo do Rady Artystycznej miasta Lublina, która współpracowała przy organizacji Dni. Profesor postulował, aby w trakcie obchodów pokazać stroje regionalne, które – jak pisał – „wprawdzie niemal zupełnie zaginęły, jednak przy pewnym wysiłku dałoby się je skompletować do pierwszorzędnej atrakcji propagandowo-turystycznej”¹²⁰. Oprócz sprowadzenia osób ubranych w stroje ludowe, które m.in. wziąć miały udział w procesji Bożego Ciała¹²¹, wystawiono – jak już wspomniano – kilkakrotnie widowisko obrzędowe *Wesele lubelskie*. Przedstawienie to – zgodnie z relacją J. Świeżego – prezentowano uprzednio w roku 1937 podczas Dni Krakowa i spotkało się ono wówczas z przychylnym odbiorem. Widowisko miało w ocenie profesora przyczynić się do „wykazania barwności i różnorodności strojów ludowych Lubelszczyzny”¹²².

Ciekawą atrakcją zaproponował też Automobilklub Lubelski [dalej: AL]. W trakcie DLZiL z jego inicjatywy odbył się doroczny Zjazd Gwiazdzisty, podczas którego wręczono Nagrodę Przechodnią¹²³. Otrzymał ją zwycięzca zaplanowanej na 4 czerwca 1939 r. Jazdy Konkursowej do Lublina. W piśmie przesłanym do Zarządu Miejskiego 12 maja 1939 r. AL prosił władarzy o ufundowanie tego wyróżnienia¹²⁴. Zarząd najwidoczniej przychylił się do prośby, ponieważ 22 maja 1939 r. Automobilklub Lubelski przesłał do wglądu i korekty regulamin zawodów. Z naniesionych poprawek dowiadujemy się, że nagroda miała przyczynić się do „rozwoju automobilizmu i zachęcania do brania udziału w imprezach sportowo-samochodowych”, a jej fundatorem był prezydent miasta Lublina. O zwycięstwo rywalizowali członkowie klubów automobilowych, a zwycięski klub otrzymywał ją na rok. Nagroda była *przechodnią*, ponieważ wedle regulaminu dopiero po trzykrotnym jej zdobyciu miała przejść na własność danej organizacji¹²⁵. „Głos Lubelski” donosił, że w jeździe konkursowej udział wzięło ok. 20 kierowców, którzy w czasie ok. 12 godzin mieli do pokonania trasę o długości blisko 700 km¹²⁶.

Ważną częścią obchodów DLZiL były wizyty marszałka E. Śmigłego-Rydza w Lublinie i Świdniku. 4 czerwca 1939 r. Generalny Inspektor Sił Zbrojnych otworzył oficjalnie Dom Pracy Kulturalnej. Budynek ten był już użytkowany niemalże od czterech miesięcy (pod koniec lutego zorganizowano tam pierwszą wystawę malarstwa), jednak z uroczystością czekano na przybycie marszałka¹²⁷. Wydarzeniu towarzyszyła wspomniana

---

120 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3953, Pismo J. Świeżego do Rady Artystycznej m. Lublina ze stycznia 1938 r., [b. p.].

121 Zob. *Oficjalny program*.

122 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3953, Pismo J. Świeżego do Rady Artystycznej..., [b. p.].

123 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3952, Pismo Automobilklubu Lubelskiego do Zarządu Miejskiego z dn. 22 V 1939 r., k. 39.

124 *Ibidem*, Pismo Automobilklubu Lubelskiego do Zarządu Miejskiego z dn. 12 V 1939 r., k. 42.

125 *Ibidem*, Regulamin Nagrody Przechodniej AL z dn. 22 V 1939 r., k. 40–41.

126 *Wyniki jazdy konkursowej do Lublina*, GL, 6 VI 1939, nr 152, s. 5.

127 I.J. Kamiński, *O sztuce w Lublinie*, [w:] *Lublin w dziejach i kulturze Polski*, red. T. Radzik, A.A. Witusik, Lublin 1997, s. 319.

wystawa *Salon lubelski*, podczas której wręczono kilka nagród artystycznych: prezydenta Lublina, wojewody lubelskiego, rektora KUL, kurii biskupiej, Banku Rolnego i Instytutu Lubelskiego¹²⁸. W przeddzień rozpoczęcia DLZiL w „Głosie Lubelskim” pisano, iż „*Salon lubelski* zapowiada się interesująco”, wyrażając przekonanie, że będzie on „przełogiem dorobku wszystkich niemal malarzy pracujących na terenie naszego miasta i Lubelszczyzny i zgromadzi ok. 30 wystawców. Jak się dowiadujemy, otwarcie *Salonu* nastąpi z równoczesnym otwarciem Domu Instytutu Lubelskiego. [...] Równocześnie udostępnione zostaną zbiory Muzeum Lubelskiego mieszczące się częściowo w Domu Instytutu i wystawa druków lubelskich z wielką starannością wybranych z pośród najciekawszych zbiorów miejscowych”. Na dziedzińcu Instytutu odbyło się również nadanie marszałkowi honorowych obywatelstw, m.in. Lublina, Siedlec, Chełma i „szeregu gmin wiejskich”¹²⁹. Tak pisano o tym w „Expressie Lubelskim i Wołyńskim”: „Wręczenie dyplomów honorowego obywatelstwa Lublina i województwa Wodzowi Naczelnemu, Marszałkowi Śmigłemu-Rydzowi, będzie kulminacyjnym punktem dzisiejszych uroczystości”¹³⁰. W Świdniku natomiast E. Śmigły-Rydz wziął udział we wspomnianym otwarciu lotniska oraz Szkoły Pilotów Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej swojego imienia¹³¹.

Udział innych miast

Pomimo umieszczenia w nazwie opisywanej imprezy Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny, większość imprez odbyła się w Lublinie. Niewiele możemy powiedzieć o pracach nad organizacją wyjazdów do pozostałych miast biorących udział w Dniach i odbywających się tam atrakcjach. 5 czerwca poświęcony był Puławom. O 8:00 rozpoczęła się wycieczka krajoznawcza, w tym zwiedzanie miasta, „mostu na Wiśle, z pokazem sprawności sportowej na wodzie”. O 19:00 na krużganku Świątyni Sybilli w parku pałacowym młodzież gimnazjalna odegrać miała sztukę *Odprawa posłów greckich*. Zakończenie dnia puławskiego nastąpić miało o 22:00, w momencie odpłynięcia statku z turystami do Kazimierza Dolnego¹³². 6 czerwca uczestnicy wyjazdu spędzić mieli w Kazimierzu Dolnym, gdzie planowano zwiedzanie miasta, wyjazd do Janowca, a wieczorem Zabawę na Rynku, przejażdżki i „sztuczne ognie na Wiśle”. W środę wycieczka wyjechać miała do Nałęczowa, by m.in. poznać „Pamiętki po Stefanie Żeromskim, wąwozy, zakład [zdrowy] itd.” Ostatnim punktem wyjazdu miała być „zabawa w wąwozach połączona z atrakcjami artystycznymi”¹³³. Dni poświęcone Puławom, Kazimierzowi

128 *Salon Lubelski* [katalog], Lublin 1939, s. 7.

129 *Otwarcie Domu Instytutu Lubelskiego*, GL, 2 VI 1939, nr 148, s. 5; *Na dziedzińcu Instytutu Pracy Kulturalnej wręczono Marszałkowi dyplomy nadania obywatelstwa*, GL, 4 VI 1939, nr 150, s. 5.

130 *Wręczenie dyplomów honorowego obywatelstwa Lublina i województwa*, ELiW, 4 VI 1939, dodatek do nr. 152, s. 2.

131 *Oficjalny program*, s. 14.

132 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3952, Program „Dni Lublina...”, k. 52.

133 *Ibidem*.

Dolnemu i Nałęczowowi stanowiły kolejne punkty wycieczki, która przemieszczała się między miastami bez powrotu do Lublina, natomiast dla grup 15-osobowych przewidziano specjalne autobusy¹³⁴.

Nieco więcej wiemy o planach Zamościa. 15 maja 1939 r. do Głównego Komitetu Wykonawczego wpłynął list od Henryka Rosińskiego – notariusza z Zamościa pracującego przy organizacji części DLZiL odbywającej się w tym mieście¹³⁵. Czytamy w nim, że do Lublina przesłano 1000 egzemplarzy folderu *Zamość* celem rozdania podczas DLZiL, lecz z zachowaniem pewnej ilości na rok 1940. Ponadto do listu dołączono 10 fotografii miejscowych zabytków wraz z ich opisami¹³⁶, tj. Rynku Wielkiego, Kolegiaty, Zamku Zamojskich, byłej akademii, parku itd. Prawdopodobnie załącznikiem do wzmiankowanej korespondencji był również spis miejsc i wydarzeń „godnych uwagi” podczas DLZiL w Zamościu. Polecano *Wystawę druków zamojskich*, ekspozycje przemysłu regionalnego oraz pokaz prac uczennic Szkoły Krawiecko-Bieliźniarskiej. Zachęcano również do odwiedzenia Muzeum Regionalnego i Ogrodu Zoologiczno-Botanicznego¹³⁷. Ponadto w gotowym programie dla zamojskiej części imprezy znalazły się: 8 czerwca – widowiska *Żeńcy* i *Tam na polu błyszczący kwiecie* w wykonaniu młodzieży szkolnej oraz *Wesele lubelskie*, 9 czerwca – koncert w parku miejskim i polsko-szwedzkie *Żywe Szachy*, czyli widowisko z postaciami z *Trylogii* Henryka Sienkiewicza w strojach historycznych na koniach¹³⁸.

Rozliczenie

23 sierpnia 1939 r. Liga Popierania Turystyki wystosowała pismo do Zarządu Miejskiego w Lublinie w związku z zakończeniem rozliczania kart uczestnictwa w DLZiL. Czytamy w nim, że sprzedano ogółem 1081 kart, z czego 703 sztuki po 3 zł i 378 sztuk po 2 zł. W związku z tym przychód z tego źródła dla organizatorów imprezy wyniósł 540,50 zł¹³⁹. Według „Ogólnego zestawienia rachunków Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny” najbardziej dochodową imprezą była zabawa w ogrodzie miejskim (przychód w wysokości 279,3 zł), a najbardziej kosztowny okazał się Festival Pieśni Polskich (deficyt 908,5 zł). Wszystkie wydatki związane z organizacją DLZiL wyniosły 20 465,83 zł, a przychód z biletów, kart uczestnictwa, noclegów w schronisku miejskim i innych źró-

---

134 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3953, Notatka nt. wycieczek krajoznawczych w trakcie DLZiL, [b. p.].

135 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3952, List Henryka Rosińskiego do Komitetu Wykonawczego DLZiL z dn. 15 V 1939 r., k. 18.

136 Prawdopodobnie do wykorzystania przy tworzeniu plakatu promującego DLZiL. Fotografie przedstawiały: Ratusz, schody oraz wieżę ratuszową, widok na Ratusz z podcieni, kamienice na Rynku Wielkim: pod popiersiami rycerzy rzymskich, pod lwami, narożną od strony południowej, podcienia na Rynku Wielkim, Kolegiatę z dzwonnica i portal „infułatki”. Zob. *Ibidem*, Załącznik – lista fotografii do listu H. Rosińskiego z 15 V 1939 r., k. 22; List Henryka Rosińskiego do Komitetu Wykonawczego DLZiL z dn. 15 V 1939 r., k. 18.

137 *Ibidem*, Lista miejsc i wydarzeń w Zamościu godnych uwagi podczas DLZiL, k. 19–20.

138 *Oficjalny program*, s. 22–23.

139 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3947, Pismo Ligi Popierania Turystyki do Zarządu Miejskiego w Lublinie z dn. 23 VIII 1939 r., k. 1.

deł wyniósł 5732,14 zł. W ogólnym rozrachunku obchody przyniosły straty w wysokości 14 733,69zł. Ostateczne rozliczenie imprezy zostało zakończone dopiero w 1940 r.¹⁴⁰

Liczba uczestników poszczególnych wydarzeń została zaprezentowana w tabeli 1.

Tab. 1. Frekwencja na poszczególnych wydarzeniach DLZiŁ

Wydarzenie	Data	Liczba uczestników
Wieczór literacki	7 czerwca	38
	8 czerwca	115
Koncert Wandy Wermińskiej	4 czerwca	125
Mecz KS Polonia Karvina vs. reprezentacja Lublina	4 czerwca	1193
Festival Pieśni Polskiej	5 czerwca	206
	11 czerwca	682
Zabawa Ludowa w ogrodzie miejskim	10 czerwca	1281
<i>Wesele lubelskie</i> ¹⁴¹	6 i 7 czerwca	1560
Koncert Kuratorium Okręgu Szkolnego	9 czerwca	596

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Archiwum Państwowe w Lublinie, Akta miasta Lublina, Referat Oświaty i Kultury, sygn. 3948, k. 10–53.

Nie sporządzono dokładnych statystyk dotyczących liczby osób, które w trakcie DLZiŁ odwiedziły Lublin. Trudno spekulować na ten temat. Schronisko Miejskie, bursy i szkoły udzieliły noclegu 1337 przyjezdnym¹⁴², nie ma jednak danych dotyczących kwaterunku w domach prywatnych i w hotelach. W przededniu obchodów przewidywania co do frekwencji były optymistyczne, o czym donosił „Głos Lubelski” w artykule *Ostatnie godziny przed „Dniami Lublina”*. *Spodziewany jest duży napływ turystów*: „Dni [...] pod względem napływu turystów zapowiadają się dobrze. Zainteresowanie lubelską imprezą we wszystkich większych ośrodkach Polski jest znaczne. W ciągu bieżącego tygodnia redakcja »Głosu Lubelskiego« otrzymała kilkadziesiąt listów od instytucji, związków i osób prywatnych z zapytaniami o program »Dni« [...]. Należy więc spodziewać się, że w ciągu przyszłego tygodnia panować będzie w Lublinie wielkie ożywienie”¹⁴³. Kilka dni później w tej samej gazecie w tekście *Turyści zawiedli całkowicie*, z rozgoryczeniem stwierdzano, że „»Dni Lublina« jako impreza turystyczna nie udały się. [...] napływ turystów w prawdziwym tego słowa znaczeniu jest znikomy i to tak bardzo znikomy, że »gołem okiem« wprost niedostrzegalny”¹⁴⁴. Na łamach dziennika,

140 Inne zestawienie rachunków informuje o deficycie w wysokości 579,7 zł. Zob. APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3948, Zestawienie rachunków Dni Lublina Zamościa i Lubelszczyzny, k. 8; Ogólne zestawienie rachunków Dni Lublina Zamościa i Lubelszczyzny, k. 2–4; Zarząd Miejski w Lublinie, Wydział Oświaty i Kultury do Wydziału Finansowego Zarządu Miejskiego z dn. 22 I 1940 r., k. 58.

141 *Wesele lubelskie* odegrano w Lublinie cztery razy, jednak w rozliczeniu podano jedynie ilość biletów sprzedanych na dwa pokazy na dziedzińcu KUL. O frekwencji na spektaklach w Teatrze Miejskim brak informacji.

142 APL, AmL, Ref. OświK, sygn. 3948, k. 10–53.

143 *Ostatnie godziny przed „Dniami Lublina”*, GL, 2 VI 1939, nr 148, s. 6.

144 *Turyści zawiedli całkowicie*, GL, 8 VI 1939, nr 154, s. 7.

w którym kilka dni wcześniej tak przychylnie wypowiediano się o DLZiL, daje się wyczuć dużą dozę krytycyzmu odnośnie celowości organizacji imprezy. Autor tekstu stwierdzał wręcz, że nie dało się zauważyć zwiększonego ruchu w kawiarniach i na ulicach, obiekty noclegowe także nie miały większego obłożenia niż zazwyczaj. Z kolei liczba widywanych na ulicach wycieczek ze szkół, organizacji i związków była nie większa niż w zwykłym sezonie turystycznym. W przywołanym artykule zawarto również opinię, że zorganizowane wydarzenia, choć ciekawe, nie przyciągnęły nawet mieszkańców. Klóci się z tym nieco obraz DLZiL nakreślony w cytowanych materiałach z „Expressu Lubelskiego i Wołyńskiego”, sugerują one bowiem, że opisywane atrakcje cieszyły się dużym zainteresowaniem. Wymienione przeze mnie liczby sprzedanych biletów również wydają się niemałe. Możliwe jednak, że zgodnie z tytułem tekstu z „Głosu Lubelskiego” turyści zawiedli całkowicie, dlatego większą część uczestników wydarzeń stanowili mieszkańcy miasta.

Na podstawie przeanalizowanych źródeł możemy stwierdzić, iż Dni Lublina, Zamościa i Lubelszczyzny zakończyły się fiaskiem zarówno pod względem frekwencji, jak i finansów. Co prawda w mieście pojawili się turyści, jednak ich liczba nie była na pewno tak duża, jak spodziewali się organizatorzy. Trudno dziś jednoznacznie orzec, co było przyczyną blamażu – mało atrakcyjny program czy niedostateczne rozpropagowanie imprezy. A może zadecydowały o tym czynniki niezależne od organizatorów, jak widmo zbliżającej się wojny, które nie zachęcało do uprawiania turystyki w tym okresie? Długofalowe skutki, jakie wyrzucić miały opisane w tekście wydarzenia, spodziewano się odczuć dopiero w kolejnych sezonach turystycznych. Niestety wybuch wojny na to nie pozwolił.

.....

**The Days of Lublin, Zamość and Lublin Region –
The First Tourist Event in Lublin. Its Organization, Course and Results**

The article presents the history of the first tourist event in the region: The Days of Lublin, Zamość and Lublin region, which took place between 4th and 11th June 1939. The goal of the event was to promote Lublin and its environs as the regions of high tourist values. The study analyzes the work of selected organizing committees and sections, the original plans of the form of the event, and its final scenario. During the holiday, numerous cultural events were held: The Festival of Polish Song, Physical Education Week, poetry evenings, several productions of the show *The Lublin Wedding* [*Wesele lubelskie*]. The celebrations of the Days were honored by the presence of Marshal of Poland Edward Śmigły-Rydz, who took part in the opening of the Cultural Activity Center. The events covered not only Lublin but also Puławy, Nałęczów and Zamość. The present study is based primarily on archival sources left by particular committees, which organized the event. A complement to the article was occasional publications: the official program of the Days, Lublin information brochure, as well as press articles.

Keywords: Tourism Department, tourism in Lublin, tourist events, cultural events, interwar period

.....